
CULTURAL MEMORY IN A FOLK SONG FROM THE VILLAGE OF VLADICHENTSI, VIDIN DISTRICT, NORTHWESTERN BULGARIA

Margarita Dimitrova

Medical University – Plovdiv, Bulgaria, Bulgarian Language Section, Department of Languages and
Specialized Training, margovd@abv.bg

Abstract: The process of identifying the value model of a community is important in the implementation of activities related to the development of the spiritual image of a population. It is an essential part of the overall process of preserving and translating local entities important for the development of society and for overcoming negative value trends.

In the research conducted we reveal the connection between a folklore text and its existence in the present, as well as the possibility of this text, in the time of technology, to turn from a medium of forgetting into an active means of remembrance and impact.

Cultural memory gives grounds for the population to unite the religious with the national faith and to preserve and establish a spiritual connection with the generations..

Studying the phenomenon "song" from an earlier period and comparing it with current models today, we can highlight the parameters of the national perception of the world and the influence of cultural memory in order to contribute to the derivation of the value model of the community, which is important for the overall process of conservation and development of this community.

The value model reflected in the studied folk song offers certain ethical norms: respect to the beauty of women on men's behalf; striving to protect this beauty; youth, strong intimate experiences, but also loneliness and love pain. The model allows for a connection with the ancient mythological beliefs of the Thracians, Slavs and Proto-Bulgarians, as well as with subsequent cultural models. Enriched in time, cultural memory has preserved the following value model in folklore: sacredness of female beauty aimed at respect for women and starting a family, and protection of the female beauty as a value, purity of spirit.

Linguistic features and characteristics are proof of population movement and the mutual influence of speech. Not only the songs are changed and enriched, but also the traditions, the festive system, the speech. This is based on the principle of an unconscious tolerance of the population to otherness.

Through this study on a folk song, we offer manifestations of cultural memory and provide opportunities and directions for further research on the impact of memory on the spiritual image of the community.

Keywords: cultural memory, folk song, value model, spiritual image, research

КУЛТУРНАТА ПАМЕТ В ЕДНА НАРОДНА ПЕСЕНТА ОТ СЕЛО ВЛАДИЧЕНЦИ, ОБЛАСТ ВИДИН, СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

Мargarita Димитрова

Медицински университет - Пловдив, Република България, Секция по български език,
Департамент за езиково и специализирано обучение, margovd@abv.bg

Резюме: Процесът за идентифицирането на ценностен модел на общност е важен при реализиране на дейности във връзка с развитие на духовния облик на населението. Той е съществена част от цялостния процес за съхраняване и транслиране на локални същности, важни за развитие на обществото и за преодоляването на негативни ценностни тенденции.

В проведеното изследване по проект разкриваме връзката между един фолклорен текст и битуването му в настоящето, както и възможността този текст във времето на технологиите да се превърне от медиум на забравянето в активно средство на спомнянето и въздействието.

Културният спомен дава основание на населението да обедини религиозната с народната вяра и да съхрани и осъществи духовна връзка с поколенията.

Проучвайки феномена „песен“ от един по-ранен период и съпоставяйки го с актуални образци днес, можем да открием параметрите на народностното светоусещане и на влиянието на културния спомен, за да направим своя принос към извеждане на ценностния модел на общността, който е важен за общия процес по съхраняването и развитието на тази общност.

Ценностният модел, отразен в изследваната народна песен, предлага определени етични норми: почит на мъжа към красотата на жената; стремеж за предпазване на тази красота; младост, силни интимни изживявания, но и самота и любовна мъка. Той реализира връзка както с древните митологични вярвания на траки, славяни и прабългари, така и със следващи културни модели. Обогатена във времето, културната памет е съхранила в народните представи следния ценностен модел: сакралност на женската красота с цел създаване на семейство и уважение към жената, защита на женската красота като ценност, чистота на духа.

А езиковите специфики са доказателство за движение на населението и за взаимното влияние на говорите. Променят се и се обогатяват не само песните, но и традициите, празничната система, говорът. Това се основава на принципа на една неосъзната толерантност на населението към другостта при съприкосновение с нея.

Чрез това изследване върху една народна песен ние предлагаме изяви на културния спомен и предоставяме възможности и посоки за продължаване на изследователската дейност за влиянието на спомена върху духовния облик на общността.

Ключови думи: културна памет, народна песен, ценностен модел, духовен облик, изследване

1. УВОД

Идентифицирането на ценностни модели в различните общности е съществена част от процеса за съхраняване и транслиране на локални същности, важни за развитие на обществото и за преодоляването на негативни ценностни тенденции. Целта на научния колектив от Философско-историческия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ по проекта „Християнското и културно-историческото наследство на Северозападна България – стратегии за съхраняване и транслиране на локални идентичности“ (КП-06-ОПР 05/6), одобрен в конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания по обществени предизвикателства – 2018 г. (Фонд „Научни изследвания“, МОН), е да продължи и задълбочи изследванията, свързани с един доста маргинализиран и обезлюдяващ се в момента регион и да очертае приоритети и насоки за промяна на деградивните тенденции. Това е определящо при проучванията във връзка с културната памет (Асман, 2001) и със значението на фолклора за ценностния модел на общността и да открием във фолклора „богати извори на неформалната народна нравственост“ (Семов, 1995, стр.32).

Ивелина Николова и Христина Кирилова от проекта, житейски свързани със с. Владиченци, община Димово, област Видин

Предметът на описаното тук изследване е свързан с ролята на съхранената културна памет и актуалността днес на песента „Ой Пèно, Пèно перунйко, ...“ от с. Владиченци.

2. ПЕСЕНТА КАТО КУЛТУРНА ПАМЕТ И АКТИВНО СРЕДСТВО НА СПОМНЯНЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО

Село Владиченци е малко, почти изчезващо село в един от най-бедните райони на страната ни – Северозападна България.

То се намира в община Димово, на около 40 км от гр. Видин. Жителите му не наброяват повече от 50 души – предимно възрастни хора. В с. Владиченци времето на последни динамични прояви на живот отстои на повече от 70 години от 2020 г. В регионален аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години в област Видин е около 28%. Критични са данните и за съотношението между лицата в активна възраст спрямо по-възрастните – около 69%. Тези факти са определящи за задачата ни да верифицираме параметрите на културната памет в една народна песен от селото във връзка с нейното ценностно звучене.

Снимковият материал и документалната информация за читалищната дейност са предоставени от гл. ас. д-р Ивелина Николова и включват различни моменти от изследванията ѝ, както и от съвместната им работа с докторант Христина Кирилова (РИМ, гр. Видин). Родовите корени и на двете са в това село и им дават възможност да са „вътрешни“ хора в процеса на изследване и съхраняване на културна памет. Подборът и издирването на архивните документи са направени от нас съвместно, а анализите са съобразени със

спецификите на конкретната за всяка авторка тема за верифициране на различни гледни точки и аргументиране на повече научни тези. Нашата задача е да изследваме битуването на културния спомен днес в една народна песен.

Връзката между един фолклорен текст и битуването му в настоящето правим чрез разказа на Гинка Александрова Стоянова, 89 г., пенсионерка, с. Владиченци. Разговорът е проведен на 22.07.2019 г. от ст. преп. д-р Маргарита Димитрова със съдействието и участието на кметския наместник на селото – Георги Димитров Василев.

Създаденият тезаурус на културната памет не трябва да функционира просто като база данни, при която архивираното лесно се забравя. А е необходимо във времето на технологиите да се превърне от медиум на забравянето в активно средство на спомнянето и въздействието.

Песента „*Ой Пѐно, Пѐно перунѝко, ...*“ е част от културното фолклорно наследство, съхранено в сборника на Васил Стоин „Народни песни от Тимок до Вита“.

Съществен момент от работата на терен е да верифицираме параметрите на културния спомен сега в песента за обогатяването на етичния модел на общността. Песента носи идеите и посланията на автора си. Както смята Красимира Филева-Русева „*Музикалноизразните средства – това е езикът на музиката, начинът на материализиране на идеята на този, който е създал конкретното музикално произведение (композиторът или безименният народен творец), това е и сложното съчетание от средства, чрез които слушателите могат да достигнат до авторската идея*“ (Филева-Русева, 2019, стр.1698). Важно за нас е актуализирането на връзката авторова идея и послание – следващи поколения. Проучвайки феномена „песен“ от един поранен период и съпоставяйки го с актуални образци днес, можем да открием параметрите на народностното светоусещане и на влиянието на културния спомен, за да направим своя принос към извеждане на ценностния модел на общността, който е важен за общия процес по съхраняването и развитието на тази общност.

Не забравяме, че „*В жизненото пространство на човека проникват различни култури, които му влияят и го променят*“ (Тенева, 2019, стр.175).

Задачите – да проучим, запишем, изследваме и съхраним народното творчество, са важни за „*големия дебат за същността, пространствените параметри и времевите измерения на „българското*“ (Иванова, 2016, стр.10)

Правописът на народната песен е нормализиран и ударенията са поставени от авторката на изследователския текст, която се основава на познат изговор от с. Тошевци и някои околни села (с. Тошевци е родното място на майката на авторката на статията и тя познава говора от този регион; селото е в непосредствена близост с община Димово).

Културният спомен дава основание на населението да обедини религиозната с народната вяра и да съхрани и осъществи духовна връзка с поколенията. Сладкодумната информаторка и певица баба Гинка е живият културен спомен в селото. От песните в сборника „Народни песни от Тимок до Вита“ (Стоин, 1928) като актуални и масово изпълняващи се днес по време на празници тя споменава „*Дрѐмка ми се дрѐме, м̀ле ма, ...*“, „*Петлите пѐят на савиня̀ло, ...*“, „*Ой Пѐно, Пѐно перунѝко, ...*“. А „*Да грее месецъ седенки*“ помни, че се е пяла през детството ѝ, но сега не се изпълнява. Някои от песните са загубили своята актуалност, а други са претърпели промени. Песента „*Ой Пѐно, Пѐно перунѝко, ...*“ се изпълнява в следния вариант:

*Ой Пѐно, Пѐно перунѝко,
Нали ти рѐкох, запретѝх,
М̀оре пак ли да ти запретѝм,
Све ког̀а м̀инеш тудя̀ва,
Поспу̀цай полѝ ш̀арени,
Да ти не глѐдам крак̀ата,
Че ми се т̀опи снаг̀ата.
Ой Пѐно, Пѐно перунѝко,
Нали ти рѐкох, запретѝх,
М̀оре пак ли да ти запретѝм,
Све ког̀а м̀инеш тудя̀ва,
Превѝвай т̀ънка замѝтка,
Да ти не вѝждам лиц̀ето,
Че ми се т̀опи сърц̀ето.*

Песента „*Ой Пѐно, Пѐно перунѝко, ...*“ е любовна.

Според функционалната класификация принадлежи към трудовите песни и се е изпълнявала на седенки – седенкарска. По тематика е любовна (Беновска-Събкова, 1982). Родното място на изпълнителя е с. Владиченци. Записана е в посочения сборник на Васил Стоин през 1927 г. от Иван Камбуров.

Предложеният запис съдържа следните местни, диалектни и остарели думи:

запретѝх – забраних
све – всичко
тудя̀ва – гъдява, тук
поспу̀щай – спускай леко
м̀оре – междуметие
прѐвѝвай – спусни над
замѝтка – женска кърпа за глава.

Тези местни думи съдържат смесване на езикови характеристики от западните и източните говори, както и остарели вече форми, които днес не са актуални. Употребата на *запретѝх* според тълковния речник е остаряла форма на „забранявам“. Нейната смислова натовареност е свързана с душевните терзания на момъка, характерни за любовните народни песни.

Прогресивната асимилация „в -> ф“ след съгласната „с“ (*сфе*, *сфичкото*) в думата *све* е характерна особеност за видинско-ломския говор (Иванов, 1994, стр.117), както и за говора в няколко села около гр. Кула.

Прѐвѝвай е употребено в смисъл на *закрий лицето си със заметка/кърпа* и е свързано с патриархалната свенливост на жената.

Употребата на *м̀оре* е характерна също за населените места от Кулско, където влияние имат източните диалекти (авторката на изследването е от гр. Кула, а баща ѝ е от с. Полетковци).

В тази народна песен културната памет на българина е кодирана в съпоставката „*Ой П̀ено, П̀ено перу̀нико, ...*“ символното значение на цветето перуника. В митологичните представи на българина това цвете носи магическа сила като росена, омайничето, тинтявата и др. Според вярванията тези цветя имат разделителна, отбранителна или привличаща сила и са спомен за вярванията на предците ни за одушевеността на цветята. Според една легенда на славяните това били едни непокорни и своенравни самодиви и за да ги накаже, бог Перун ги превърнал в тези красиви цветя. При различните народи символиката на перуниката е различна – красота, любов, самота и др. В християнската символност това цвете се свързва с Дева Мария и нейните мъки.

Характерни за народните песни са и повторенията на основни части:

Ой П̀ено, П̀ено перу̀нико,
Нали ти р̀екох, запретѝх,
М̀оре пак ли да ти запретѝм,
Све кога̀ м̀инеш тудя̀ва, ...

Чрез тях се постига и акцент върху мотива за любовните терзания, като те се градират във възходяща посока – от тялото към душата. Кулминацията в изживяванията на младия момък са изживяванията на сърцето, породени от красотата на момата, имплицитно съхранена в лицето. Краката и лицето са традиционно позитивни знаци за красотата на девойката. А упрекът на младия момък е често срещан в народните песни и има предохранителна насоченост спрямо момата и нейната девственост във връзка с патриархалното отношение към женитбата.

Според Ваня Иванова чрез женитбата на момата „*е отразено нейното бъдещо, нормативно фиксирано участие в преходен обред, както е сватбата ... по време на тези преходни обреди патриархалният човек „умира“ за един свой статут, за да встъпи в друг*“ (Иванова, 2016, стр.30). До този момент момата е имала статута на девствена девойка, но оттук нататък тя променя своя статут – ще бъде омъжена.

В песента се наслагват различни семантични културни пластове. Тезата на Ваня Иванова, че има „... *натрупване на семантични пластове не само от различни исторически епохи, но и на различно по тип съзнание – характерно и за архаичните, и за патриархалните общества*“ (Иванова, 2016, стр.30 – 32) е актуална и за тази песен. Анализирайки културните послания в песента, ние предлагаме следните основни мотиви:

- **почит на мъжа към красотата на жената;**
- **митологична символика на различните растения – разделителна, отбранителна или привличаща сила; любов, красота, младост, самота, позитивизъм;**
- **цветето перуника в християнската символност и връзката с Дева Мария и нейните мъки;**
- **силни интимни изживявания.**

Актуалността на тези мотиви като изява на народното светоусещане в изследвания регион може да се проучи и да се потърсят основните емоционални и смислови кодове, които продуцират определени етични нагласи на локалното днес, защото „няма места, напълно изолирани от събитията в съвременния свят, но този „свят“ се вписва, оживява в локуса“ (Грекова и колектив, 2002, стр.190).

Любовните изживявания са представени в народното творчество в своята вариативност. В тази песен те са свързани с любовната мъка на младия мъж, ограничен в рамките на патриархалността. Изживяването на чувствата е определящо от времето и нагласите на общността. То може да не е актуално за нашата действителност, но е културна памет за етичен модел, който може да бъде актуализиран и оценен.

Културен факт според нашата информаторка е, че песента битова и днес в региона и не е забравена. Пее се с музикален съпровод и се играе хоро.

В региона се играят най-много *ръченица* и *ситна старешика*, които са северняшки хора. Те са характерни и за Кулско; в с. Полетковци, Кулско казват „*Айде старешиката*“.

Бащата на баба Гинка е бил музикант. Свирил на кларинет и флигорна, басове, защото в село Владиченци е имало духовна музика. Баба Гинка ни представя не само актуалността днес на тази и другите посочени стари песни, но и факти около традициите и бита на общността, както и специфики от говора: хората с музика „*играт ѓро и са веселат*“ (това е типичен говор за няколко села от Кулско, в които има влияние източният диалект и оказва влияние взаимодействието със сръбския език). А за Спасовден информаторката казва: „*Идвале са госте, клале сме ягънца, играле сме хорѓ. Сега го прѓиме на 24 май.*“

Както и при записаните в сборника на Васил Стоин песни, така и в автентичното говорене на баба Гинка откриваме взаимно проникване между източни и западни диалекти, влияние на взаимодействието със сръбския език от географската близост, изпускане на съгласни в началото на думата или в средисловие. Книжовният език и съприкосновението с него продължително време оставя отпечатък и в един случай чуваме „*ѓро*“, а в следващия – „*хорѓ*“. Тези езикови специфики са доказателство за движение на населението и за взаимното влияние на говорите. Променят се и се обогатяват не само песните, но и традициите, празничната система, говорът. Това се основава на принципа на една неосъзната толерантност на населението към другостта при съприкосновение с нея, като „*Принципът на толерантност се прилага в определени граници и контекст, ...*“ и „*не налага компромис на всяка цена*“ (Тенева, 2019, стр.175).

Населението не прави компромис, а съхранява културната си памет в определени граници и при определени условия. Един от факторите за съхраняване на паметта в близкото минало, а и днес в определен смисъл е художествената самодейност. Този начин за съхраняване на паметта чрез активната роля на читалището откриваме в архива на читалище „Христо Ботев“ в селото. Например:

„*Ф 378 К, оп. 1, а. е. 7, л. 56*

Художествената самодейност при читалището ни е слаба. Художествен колектив от хор или танцова трупа нямаме. Селото е малко и нямаме условия за създаване на такъв. Взехме участие в пунктовете прегледи с. Извор на 15 IV т. с индивидуални номера. Яви се една певица на народни песни, която стигна до околийските прегледи.

„*Ф 378 К, оп. 1, а. е. 7, л. 88*

Сега предстоят прегледите на читалищните хорове. Нашето читалище би могло да се представи в тия прегледи с женския хор, с който лятото се представи на пунктовете прегледи в Арчар, а оттам на околийските във Видин.

Самодейността е възможност както за реализиране на връзка с младото поколение, така и за реализиране на здравословно-социална протекция на възрастните хора. Тезата на Катя Попова за здравословно-социалната протекция на възрастните хора в социалната общност, че „*Основна цел е да се удължи очаквания живот в добро здраве и качество на живот за всички хора в тяхното остаряване*“ (Попова, 2018, стр.568), можем да интерпретираме по свой начин чрез ролята на народната песен и на художествената самодейност в живота на възрастните хора от селото и да отчетем влиянието им върху положителния ефект за здравето и живота днес на хората в с. Владиченци и на техните наследници.

Радетели от с. Владиченци за съхраняване на културната памет

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Духовната култура на населението запазва народността си характер. Тя е памет не само за материалните ценности, а и за духовните, предлагащи модел за светоусещане с определени етични норми. Ценностният модел, отразен в представената актуална сега народна песен, предлага следните етични норми: почит на мъжа към красотата на жената; стремеж за предпазване на тази красота; младост, силни интимни изживявания, но и самота и любовна мъка.

Чрез това изследване върху една народна песен ние предлагаме изяви на културния спомен и предоставяме възможности и посоки за продължаване на изследователската дейност за влиянието на спомена върху духовния облик на общността.

Нашата дейност се основава на проведена работа на терен и на активното съдействие на местните жители и на институциите. Съществен момент е и взаимодействието ни с читалищата като огнища на културен живот за съхраняване на културния спомен и на духа на населеното място. Презентирайки дори само малка част от съхранената документация за извършените дейности, ние верифицираме истини за реален живот и за желанието на местната общност да съхрани спомена за себе си и да го предаде на поколенията, за да продължи да съществува.

Процесът на идентифицирането на ценностен модел на общността е в своето развитие. Следващите изследователски дейности за изграждането на устойчив етичен модел, който може да бъде представен с цел търсене на нови пътища за цялостно развитие на региона, са съществени за реализацията на проекта и за обогатяване на възможностите и идеите за продължаване на проучванията в следващи проекти и дейности.

ЛИТЕРАТУРА

- Асман, Я. (2001). Културната памет. София: Планета
- Беновска-Събкова, М. (1982). Българската народна поезия и проза, том пети. Любовни песни. София: Български писател
- Грекова, М и колектив (2002). Свят и личност за дванадесети клас. София: Просвета
- Димитрова, М. (2016). Религиозният синкретизъм като културна памет в региона на село Баните, област Смолян. Пловдив: Студио 18
- Иванова, В. (2016) Образи на „другите“ и Българският Северозапад. В. Търново: Фабер
- Николова, И. (2018). Владикино село Владиченци. София: Авангард
- Попова, К. (2018). Здравословно-социална протекция на възрастните и стари хора в социалната общност. *International Journal, Institute of Knowledge Management, Knowledge, Scientific Papers, Vol. 22. 2., Social Sciences, Promoted in Vrnjacka Banja, Serbia*, стр. 568
- Семов, М. (1995). Народопсихология. Размисли върху написаното и ненаписаното за българската народопсихология и национален характер. Варна: Славена
- Стоин, В. (Ed.). (1928). Народни песни от Тимок до Вита. София: Държавна печатница
- Тенева, Ат. (2019). VIII национална научна конференция 2019 за студенти, докторанти и млади учени. 17 години Федерация „Наука и висше образование“ гр. Пловдив. Сборник /доклади/. Пловдив: Имеон
- Филева-Русева, Кр. (2019). Музикалноизразните средства, преподавани чрез електронен учебник за четвърти клас на общообразователното училище. *International Journal, Institute of Knowledge Management, Knowledge, Scientific Papers, Vol. 34.6*, стр. 1698